

Euroopa Liidu
Nõukogu

Brüssel, 7. juuli 2026
(OR. en)

10883/26
ADD 1

LIMITE

CORLX 650
CFSP/PESC 956
CONOP 43

MÄRKUS

Teema: NÕUKOGU OTSUS, millega toetatakse Lähis-Ida massihävitusrelvadest vaba tsooni muutuvast piirkondliku julgeoleku keskkonnas – lisa

Projektidokument

Lähis-Ida massihävitusrelvadest vaba tsooni toetamine muutuvas piirkondlikus julgeolekukeskkonnas

Kontekst ja põhjendused

Massihävitusrelvad on Lähis-Idas jätkuvalt tõsine ja püsiv väljakutse. Piirkonda iseloomustavad pikaajalsed tuumaalased väljakutsed, sealhulgas mitteosalemine rahvusvahelistes lepingutes, deklareerimata tuuma- ja muude massihävitusrelvade programmid, lahendamata kaitsemeetmeprobleemid ning jätkuv nõuete mittetäitmine, samas kui varasema kaitsemeetmete mittejärgimise ilmsikstulek mõjutab endiselt usalduse puudumist piirkonnas.

Peale selle on kõnealuses piirkonnas lähiajaloo vältel kasutatud keemiarelvi ning küsimused seoses keemiarelvade keelustamise konventsiooni (CWC) ja bioloogiliste relvade konventsiooni (BTWC) järgimisega on endiselt asjakohased mitteosalemise ja nõuete mittetäitmise juhtumite tõttu.

Neid väljakutseid muudab keerukamaks see, et ka valitsusvälised osalejad on püüdnud omandada ja kasutanud keemiarelvi, mis näitab veelgi selgemalt kehtivate massihävitusrelvade leviku tõkestamise normide nõrgenemist ning jõustamisraskusi kontekstides, mida iseloomustavad konfliktid ja nõrk valitsemistava. Viimasel ajal kasutab osa piirkonna eliidist sagedamini ka tuumaretoorikat ning propageerib tuumarelvade väljatöötamist, nende kasutamist konfliktides või tuumataristu sihikule võtmist, mis on suurendanud tuumarelvadega seotud ohtu, pingete ja tavakonfliktide võimalikku eskaleerumist massihävitusrelvade tasemele ning muutnud vajaduse luua Lähis-Idas massihävitusrelvadest vaba tsoon veelgi pakilisemaks.

Nende asjaolude kokkulangemine piirkondliku relvastuskontrollialase diplomaatia seisakuga demonstreerib vajadust edendada dialoogi piirkondliku desarmeerimise, massihävitusrelvade leviku tõkestamise ja relvastuskontrolli üle ning luua kanalid piirkondlikuks koostööks.

Eesmärgid

Kavandatava UNIDIRi projekti eesmärk on toetada Lähis-Ida massihävitusrelvadest vaba tsooni algatust, edendades Lähis-Ida massihävitusrelvadest vaba tsooni nelja peamist tulevast komponenti:

1) massihävitusrelvade leviku tõkestamine, 2) desarmeerimine, 3) rahumeelne koostöö ning 4) kontroll ja kaitsemeetmed.

Projekti kasutatakse terviklikku lähenemisviisi, ühendades teadusuuringud, suutlikkuse suurendamise, dialoogi ja partnerlused piirkondlike sidusrühmade ja valitsustega. Poliitikauuringute kaudu tagab projekt tõendusbaasi, mis on vajalik ühise teadmusbaasi loomiseks ja teadlike otsuste tegemiseks; suutlikkuse suurendamise tegevused parandavad piirkondlike sidusrühmade oskusi ja teadmisi, et teha kindlaks võimalikud lahendused ja nende elluviimise viisid; dialoogi kaudu soodustab projekt suhtluskanalite ja ruumi tekkimist, et teha kindlaks pingete leevendamise, usalduse loomise ja koostöövõimalused, tagades erinevate vaatenurkade arvessevõtmise; partnerlused piirkondlike sidusrühmade ja valitsustega hõlbustavad koordineeritud jõupingutusi ja ressursside jagamist.

Lisaks tõlgitakse projekti põhiväljundid piirkonna keeltesse, et tagada ulatuslik kättesaadavus ja levitamine, mis on väga oluline suure publikuni jõudmiseks ning laialdase mõistmise ja mõju saavutamiseks.

Tegevused hõlmavad nelja peamist teemat:

- massihävitusrelvade leviku tõkestamine – olemasolevate massihävitusrelvadega seotud võimete ja ohtude käsitlemine ning tulevaste ennetamine;
- desarmeerimine – massihävitusrelvade elimineerimise meetmete kindlakstegemine, mida toetavad olemasolevad mehhanismid ja uuenduslikud piirkondlikud kokkulepped, mille eesmärk on sellistele protsessidele kaasa aidata;
- rahumeelne koostöö – uute ühiste jõupingutuste kaardistamine ja olemasolevate tõhustamine usalduse loomiseks, pingete vähendamiseks, läbipaistvusmeetmete kindlaksmääramiseks ning piirkonna teadus-, tehnoloogia- ja arengueesmärkide tugevdamiseks;
- kontroll ja kaitsemeetmed – tehniliste meetmete kindlakstegemine, et tagada praeguste ja tulevaste kohustuste täitmine piirkonna riikide poolt.

Ühtlasi tegeletakse projekti raames muutuva piirkondliku ja rahvusvahelise julgeolekumaastikuga, mida iseloomustavad eskaleeruvad konfliktid, tuumarelvade, sealhulgas nende väljatöötamise, katsetamise, kasutamise ja üleandmise suurem tähtsus, tehnoloogia areng, kasvav piirkondlik huvi tuumaenergia vastu ja koostöö tsiviilprogrammide valdkonnas, negatiivsed ja positiivsed muutused massihävitusrelvadega seotud pikaajalises poliitikas ning uued diplomaatilised võimalused.

Lisaks uuritakse, kuidas need suundumused koos olemasolevate ja esilekerkivate piirkondlike julgeolekualaste väljakutsetega mõjutavad tsooni ulatust ja struktuuri ning selle teostatavust. Projektiga pakutakse ka eksperdituge käimasolevatele ja tulevastele piirkondliku julgeoleku ja Lähis-Ida massihävitusrelvadest vaba tsooniga seotud protsessidele. Projekti peamisi väljundeid ja järeldusi levitatakse ja edastatakse asjaomastele osalejatele ja sidusrühmadele osana projekti teadmussiirde alasest tegevusest ning piirkondlikel kohtumistel ja mitmepoolsetes protsessides osalemisest.

Metoodika

Tuginedes kahele esimesele etapile, millega loodi ühine teadmusbaas ajalooliste sündmuste ja jõupingutuste kohta, tagati piirkondlike riikide toetus ning tehti kindlaks poliitilised kompromissideed ning valdkonnad edasisteks teadusuuringuteks ja tegevusteks, laiendatakse ja arendatakse neid jõupingutusi projekti selles etapis edasi. Eelmiste etappide peamised järeldused ja tegevused hõlmasid ettepanekuid usalduse suurendamiseks mitmetasandiliste dialoogide ja kaasava osalemise kaudu, institutsioonilise mälu tugevdamiseks veebipõhiste vahendite väljatöötamise kaudu ning kontrolli ja nõuete täitmise parandamiseks, kasutades olemasolevaid rahvusvahelisi raamistikke. Samuti rõhutati nendes varasematest kokkulepetest ja läbirääkimistest saadud õppetunde, stiimuleid ja piirkondliku koostöö julgeolekutegureid, sealhulgas piirkonna riikide ühise laiaulatusliku tegevuskava ja 2023. aasta oktoobri järgseid kohandusi. Samuti sätestati nendes lepingu üksikasjad ja kohaldamisala, sealhulgas kaks peamist võimalikku tuumadesarmeerimise suunda. Projekti tulemused hõlmasid ka selliseid küsimusi nagu kandesüsteemid, keemia- ja bioloogiliste relvade integreerimine keeldude kohaldamisalasse, sealhulgas võimalikud Keemiarelvade Keelustamise Organisatsiooni (OPCW) erikokkulepped ja täiendavad piirkondlikud meetmed, piirkondlik koostöö rahumeelse tuumaenergia valdkonnas, tehisintellekti ja kujunemisjärgus tehnoloogiate kasvav mõju massihävitusrelvadega seotud riskidele ja relvastuskontrollile ning piirkonnaväliste riikide rolli analüüs, mis põhineb võrdlustel olemasolevate tuumarelvavabade tsoonidega. Nelja peamise teemaga seotud tegevused saavad kasu poliitika ja teadusuuringute analüüsimeetodite integreerimisest. Need hõlmavad dialoogi, suutlikkuse suurendamist, spetsiaalseid infotunde, simulatsiooni ja lauaõppusi, teadmussiiret ja piirkondlikke partnerlusi.

Tegevused ja tulemused

Massihävitusrelvade leviku tõkestamine

Projekti raames uuritakse seoseid Lähis-Ida massihävitusrelvadest vaba tsooni protsessi ning piirkondlike ja ülemaailmsete desarmeerimise, massihävitusrelvade leviku tõkestamise ja relvastuskontrolli suundumuste vahel, tehes kindlaks võimalused nende seoste tugevdamiseks riiklikul, piirkondlikul ja ülemaailmsel tasandil. Samuti hinnatakse massihävitusrelvade leviku piirkondlikku dünaamikat, sealhulgas arenguid, mis on seotud arenenud sõjaliste võimetega, võimaliku mittetavapärase suutlikkusega ja massihävitusrelvadega seotud esilekerkivate probleemsete valdkondadega.

Projekt hõlbustab valitsuste esindajate ja ekspertide piirkondlikku koostööd, et vahetada riiklike seisukohti massihävitusrelvadega seotud ohtude ja väljakutsete kohta ning teha kindlaks konstruktiivsed lähenemisviisid ja kompromissideed nendega tegelemiseks.

Projektiga toetatakse ka jõupingutusi piirkondliku õigusliku, tehnilise ja diplomaatilise suutlikkuse tugevdamiseks, parandades arusaamist olemasolevatest rahvusvahelistest massihävitusrelvade leviku tõkestamise raamistikest ja kohustustest, sealhulgas nendest, mis tulenevad tuumarelvade leviku tõkestamise lepingust (NPT), bioloogiliste relvade konventsioonist ja keemiarelvade keelustamise konventsioonist, samuti olemasolevatest tuumarelvavabadest tsoonidest saadud õppetundidest ja nende asjakohasusest Lähis-Ida massihävitusrelvadest vaba tsooni protsessis.

Selle tegevussuuna osana koostatakse projekti raames **üks uuring**, milles analüüsitakse Lähis-Ida massihävitusrelvadest vaba tsooni ning piirkondlike ja ülemaailmsete massihävitusrelvade leviku tõkestamise, desarmeerimise ja relvastuskontrolli suundumuste koostoimet, tehes samal ajal kindlaks võimalused nende edendamiseks riiklikul, piirkondlikul ja ülemaailmsel tasandil. Samuti korraldatakse **üks dialoog**, et toetada ja algatada arutelusid valitsuste esindajate ja ekspertide vahel, jagada riikide seisukohti massihävitusrelvadega seotud ohtude ja probleemide kohta piirkonnas ning teha kindlaks kompromissideed nendega tegelemiseks.

Desarmeerimine

Projekti tegevuste käigus uuritakse massihävitusrelvi puudutava desarmeerimisega seotud ajaloolisi kogemusi erinevates piirkondlikes ja rahvusvahelistes kontekstides, tõstes esile Lähis-Ida jaoks olulisi õppetunde ja leide. Projekt hõlbustab ka struktureeritud ja stsenaariumipõhiseid arutelusid, et uurida võimalikke suundi, sammude järjestamise võimalusi ja stiimuleid piirkondliku massihävitusrelvi puudutava desarmeerimise edendamiseks erinevates poliitilistes ja julgeolekutingimustes. Lisaks toetatakse projektiga diplomaatiliste ja kodanikuühiskonna sidusrühmade suutlikkuse suurendamise meetmeid, et parandada nende arusaamist desarmeerimise kontrolli strateegiatest, mis võivad olla aluseks piirkondlikele algatustele ja neid toetada.

Selle tegevussuuna osana koostatakse projekti raames **üks uuring**, milles analüüsitakse peamisi dünaamikaid, väljakutseid ja õppetunde, mis on olulised massihävitusrelvi puudutava desarmeerimise ja selle kontrolli edendamiseks Lähis-Idas, keskendudes sellele, kuidas rahvusvahelised ja piirkondlikud kogemused saavad olla aluseks tulevastele jõupingutustele. Samuti hõlmab see teostatavusuuringut piirkondliku desarmeerimise kontrolli protsessi rakendamise eelduste, kontseptsioonide ja vormide kohta. Projekti raames korraldatakse ka **üks üritus**, mis toob kokku poliitikakujundajad, tehnilised eksperdid ja kodanikuühiskonna sidusrühmad, et vahetada seisukohti, uurida võimalikke praktilisi arengusuundi ning tugevdada ühist arusaama desarmeerimise poliitilisest, õiguslikust ja tehnilisest mõõtmest piirkondlikus kontekstis. Samuti uuritakse massihävitusrelvi puudutavaks piirkondlikuks desarmeerimiseks astutavate sammude järjestust ja stiimuleid.

Rahumeelne koostöö

Projekti raames tehakse teadusuuringuid, et uurida võimalusi piirkondliku umbusalduse vähendamiseks ja usalduse suurendamiseks, sidudes julgeolekualased väljakutsed koostööpõhiste ja mittesõjaliste lähenemisviisidega. Selles töös võetakse arvesse kogu piirkonna ühiseid haavatavusi ja hinnatakse, kuidas koostööraamistikud saavad aidata kaasa stabiilsusele ja vähendada tuginemist sunnile. Analüütilise töö käigus uuritakse piirkondliku koostöö kontseptuaalseid lähenemisviise, mis võimaldavad teadmiste, taristu ja suutlikkuse ohutut, vastutustundlikku ja õiglast jagamist rahumeelsetel teaduslikel ja tehnoloogilistel eesmärkidel, tuginedes asjakohastele rahvusvahelistele ja piirkondlikele kogemustele.

Otsitakse, arendatakse ja toetatakse püsivaid piirkondliku teadusalase ja poliitilise suhtluse kanaleid, et soodustada dialoogi akadeemiliste, teadus- ja poliitikaringkondade ning kodanikuühiskonna vahel, edendades koostööd, teadmiste vahetamist ja tulevikku suunatud arutelusid rahumeelsete rakenduste ja usalduse suurendamise üle teaduse toel.

Selle tegevussuuna osana avaldatakse projekti raames **üks uuring**, milles kirjeldatakse piirkondliku koostöö kontseptuaalseid raamistikke, mis toetavad rahumeelse teadusliku ja tehnoloogilise suutlikkuse ohutut, vastutustundlikku ja õiglast kasutamist, võttes õppust asjakohastest rahvusvahelistest ja piirkondlikest kogemustest, sealhulgas olemasolevatest tsoonipõhistest kokkulepetest. Uuringuga tehakse kindlaks lepingupõhised raamistikud või läbipaistvusmeetmed, mis võimaldavad vähendada umbusaldust ja suurendada usaldust, sidudes piirkondliku julgeoleku massihävitusrelvade leviku tõkestamisega, tegeledes ühiste haavatavustega ja vähendades sõltuvust militariseeritud lahendustest.

Projekti raames korraldatakse ka **üks ümarlaud**, mis toob kokku akadeemilised, teadus- ja poliitikaringkonnad, et edendada teaduspõhist koostööd, vahetada parimaid tavasid ning uurida usalduse suurendamise strateegiaid ja ühiseid teadusalgatusi, mis on seotud rahumeelsete rakenduste ja ühiste piirkondlike väljakutsetega. Uuritakse alustegureid, sealhulgas konkurentsi ressursside pärast, elutähtsa taristu ohutust, kõrgtehnoloogiat ning energianõudlust, mis on seotud terviseturbe, energiajulgeoleku, toidu ja veega kindlustatuse ning keskkonnajulgeolekuga, samuti koostöömehhanisme nende tegurite käsitlemiseks.

Kontroll ja kaitsemeetmed

Projekti raames hinnatakse olemasolevaid ja võimalikke uusi mehhanisme, mis on asjakohased Lähis-Ida massihävitusrelvadest vaba tsooni loomiseks, võttes arvesse piirkonna konkreetset ulatust ja poliitilisi tingimusi. See hõlmab õiguslike, tehniliste ja institutsiooniliste väljakutsete uurimist, mis on seotud selle tagamisega, et tundlikud tegevused jääksid eranditult rahumeelseks ning ei soodustaks massihävitusrelvadega seotud riskide tekkimist.

Projektiga toetatakse poliitika-, õigus- ja tehnikaekspertide konkreetsele piirkonnale keskenduvat suhtlust, et arutada kontrollivajadusi, usalduse suurendamise strateegiaid ning asjakohastest rahvusvahelistest ja piirkondlikest kogemustest saadud õppetunde, eesmärgiga teha kindlaks Lähis-Ida kontekstis sobivad lähenemisviisid.

Projekt hõlbustab ka diplomaatiliste, tehniliste ja õigusringkondade struktureeritud ja poliitikale orienteeritud suhtlust, et uurida tulevase tsooni kontrollikontseptsioone. Nende tegevuste käigus parandatakse arusaamist kontrollialastest väljakutsetest, edendatakse valdkondadevahelist dialoogi ning uuritakse väljakujunenud ja uute vahendite ja tavade võimalikku rolli läbipaistvuse ja nõuete täitmise toetamisel.

Suutlikkuse suurendamine ekspordifoorumite kaudu, milles osalevad Rahvusvaheline Aatomienergiaagentuur (IAEA), OPCW, BTWC toetusüksus ja Tuumarelvakatsetuste Üldise Keelustamise Lepingu Organisatsioon (CTBTO), ning muude asjakohaste piirkondlike mudelite kaudu, et arutada piirkondlikke kontrollivajadusi ja usalduse suurendamise vahendeid.

Selle tegevussuuna osana koostatakse projekti raames **üks uuring ja üks teabeleht**, milles uuritakse olemasolevaid ja võimalikke kontrollimehhanisme, mis on asjakohased Lähis-Ida massihävitusrelvadest vaba tsooni loomiseks, pöörates erilist tähelepanu piirkondlikule kontekstile omastele õiguslikele, tehnilistele ja institutsioonilistele kaalutlustele. Projekti raames korraldatakse ka **üks suutlikkuse suurendamise seminar**, mis toob kokku diplomaatilised, tehnilised ja õiguseksperdid, et parandada piirkondlikku arusaamist kontrolliprobleemidest, edendada valdkondadevahelist dialoogi ja uurida tulevase tsooni puhul asjakohaseid usalduse suurendamise strateegiaid.

Kavandatud sidusrühmad

Kavandatav projekt aitab kaasa piirkondlikele ja rahvusvahelistele desarmeerimise, massihävitusrelvade leviku tõkestamise ja relvastuskontrolli alastele jõupingutustele. See tugineb eelmises etapis loodud võrgustikule ja suurendab seda, säilitades järjepidevuse olemasolevate partneritega ning laiendades samal ajal koostööd, et süvendada piirkondlikku isevastutust ja kaasata selles valdkonnas esilekerkivaid hääli. Sihtrühma kuuluvad:

- poliitikakujundajad ja diplomaadid, kes tegelevad desarmeerimise, massihävitusrelvade leviku tõkestamise ja relvastuskontrolli küsimustega piirkonnas ja mujal. Sellesse rühma kuuluvad piirkonna ja rahvusvahelised ametnikud ning ametnikud, kes tegutsevad piirkondlikel ja mitmepoolsetel platvormidel, nagu NPT, CWC ja BTWC osalisriikide kohtumised ja läbivaatamiskonverentsid, IAEA peakonverentsid ja Lähis-Ida massihävitusrelvadest vaba tsooni konverents;
- valitsusasutuste, ülikoolide, teadusasutuste ja mõttekodade piirkondlikud eksperdid;

- rahvusvahelise julgeoleku teadlased, kes keskenduvad relvastuskontrollile ning tuuma-, keemia- ja bioloogilisi relvi ja nende kandesüsteeme puudutavale desarmeerimisele Lähis-Idas, samuti Lähis-Ida massihävitusrelvadest vabale tsoonile ja piirkondlikule julgeolekule või kujunemisjärgus tehnoloogiatele;
- Lähis-Idas tegutsevad teadlased, praktikud, uued eksperdid ja spetsialiseerunud kodanikuühiskonna organisatsioonid, kelle tegevus on seotud Lähis-Ida massihävitusrelvadest vaba tsooniga ja aitab sellele kaasa.

Mõju

Kavandatav projekt on ainus platvorm, mis on pühendatud üksnes Lähis-Ida massihävitusrelvadest vaba tsooni käsitlevate teadusuuringute edendamisele, hõlbustamisele ja läbiviimisele. Selle tegevuste ja tulemuste eesmärk on teha kindlaks strateegiad massihävitusrelvade leviku tõkestamiseks ja tagasipööramiseks piirkonnas, toetada tsoonialgatust ning tagada tsoonilepingu jätkusuutlikkus pärast selle valmimist. Lisaks edendatakse projektiga eesmärke, mis on kooskõlas massihävitusrelvade leviku tõkestamise ELi strateegias esitatud Euroopa Liidu prioriteetidega. Need hõlmavad piirkondlike julgeolekualaste kokkulepete ja relvastuskontrolli protsesside edendamist, partnerluste ja koostöö loomist, selliste mitmepoolsete lepingute nagu NPT, CWC ja BTWC järgimise ja ülemaailmse kohaldamise tõhustamist, internalisatsiooni, spetsialiseerunud ekspertide võrgustike ja kogukondade laiendamisele kaasaaitamist piirkonnas, massihävitusrelvade leviku tõkestamise normide tugevdamist ning tööd murettekitavate massihävitusrelvade levikuga seotud algatuste ennetamiseks, ärahoidmiseks, peatamiseks või likvideerimiseks. Projekti raames tegeletakse ka algpõhjustega ning edendatakse üldist julgeolekut ja stabiilsust Lähis-Idas, mis on tihedalt seotud Euroopa julgeolekuga.

Ajaline raamistik

Kavandatav projekt algab 2026. aasta juuli keskel ning kestab 36 kuud. Kavandatud projekti rakendamine viiakse eeldatavasti lõpule 2029. aasta juulis.

Koostöö ELiga ja nähtavus

EL on pikka aega aktiivselt toetanud Lähis-Ida massihävitusrelvadest vaba tsooni algatust. Tema pühendumist on näidanud püsivad usalduse suurendamise algatused, seminarid ja ELi rahastatud projektid. Kogu projekti vältel teeb UNIDIR koostööd ELiga ning suhtleb aktiivselt ELi välisteenistusega kui peamise partneriga, samuti ELi alaliste delegatsioonidega ÜRO juures Genfis, Viinis ja New Yorgis. Lisaks kirjalike toodete avaldamisele kooskõlas ELi nähtavussuunistega on EL nähtav kõigil UNIDIRi kaaskorraldatavatel üritustel, sealhulgas ava- ja/või lõpusõnade esitamise, modereerimise või eksperdina osalemise kaudu. Kui EL ei nõua teisiti, võtab UNIDIR kõik vajalikud meetmed teavitamiseks avalikkust asjaolust, et projekti on rahastanud EL, ja rõhutamaks ELi rolli selles tegevuses. ELi osaluse kinnitamiseks ja nähtavuse tagamiseks kasutatakse ELi embleemi ja rahastamise päritolu kajastavaid märkeid. Sellega tagatakse, et ELi poolt kõnealuse meetme jaoks antud rahaline toetus on nähtav, läbipaistev ja hästi märgistatud.

Rakendusüksus ja partner

UNIDIR on ÜRO süsteemi kuuluv sõltumatu instituut, mis pakub sõltumatuid uuringuid desarmeerimise, relvastuskontrolli ja rahvusvahelise julgeolekuga seotud pakiliste ülemaailmsete väljakutsete kohta, et edendada kaasavat dialoogi loominguliste ja tõhusate lahenduste leidmiseks. Instituudi ajalugu, uuringud ja töö Lähis-Ida massihävitusrelvadest vaba tsooniga ulatuvad 1990. aastatesse.

UNIDIRil on tugevad ja usaldusväärsed suhted ja koostöö Lähis-Ida riikide ja piirkondlike organisatsioonidega. UNIDIRi tunnustatakse tema teadusuuringute neutraalsuse, objektiivsuse ja erapooletuse eest.